

Suppl., I, 54, 545-546; II, 684; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 230; Muhammed Dâvûd, *Târîhu Tîṭvân*, Tîṭvân 1379/1959, I/3, s. 350-353; Abdülhâfîz Mansûr, *Fihrisü'l-maḥṭûṭâtî'l-Ahmediyye bi-Tûnis*, Beyrut 1969, s. 91-92, 343; Abdullah Kennûn, *en-Nübûḡü'l-Mağribî fi'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut 1395/1975, III, 90, 139-140, 239, 299, 325; a.mlf., *İbn Zâkûr (Meṣû'atü meṣâ-hîri ricâli'l-Mağrib içinde)*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbî'l-Lübânî), II, 5-32; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-feḥâris*, I, 185-186; Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî fi'l-Mağrib*, Beyrut 1982, s. 407-420; M. Haccî, *Fihristü'l-Hizâneti'l-İlmiyyetî's-Şubeyhiyye* (Selâ), Küveyt 1985, s. 502; M. Hadj-Sadok, "İbn Zâkûr", *El²* (Fr.), III, 996-997; M. Ali Lisânî Fişârekî, "İbn Zâkûr", *DMBİ*, III, 610-613.

İSMAİL DURMUŞ – İSMAİL CERAN

İBN ZEBÂLE

(ابن زبالة)

Ebû'l-Hasen Muhammed
b. el-Hasen b. Zebâle el-Medenî
el-Mahzûmî
(ö. 199/814'ten sonra)

Hadis râvisi,
ensâb âlimi ve tarihçi.

II. (VIII.) yüzyılda Medine'de yaşadı. İmam Mâlik b. Enes'in talebelerinden olup ondan ve Süleyman b. Bilâl, Üsâme b. Zeyd b. Eslem gibi kişilerden hadis rivayet etti. Kendisinden hadis alanlar arasında Ebû Hayseme Zühre b. Harb, Ahmed b. Sâlih el-Taberî ve özellikle Zübeyr b. Bekkâr bulunmaktadır. İbn Zebâle cerh ve ta'dîl âlimlerine göre zayıf bir râvidir; İbn Maîn onun sika olmadığını, hatta yalancı ve hadis hırsızı olduğunu, Buhârî de münker rivayetlerinin bulunduğunu bildirmiştir. Talebesi Ahmed b. Sâlih kendisinden çok sayıda hadis almış, fakat daha sonra onun hadis uydurduğunu öğrenince hepsinden vazgeçmiştir. Ebû Zû'r'a er-Râzî ve Ebû Hâtîm er-Râzî, İbn Zebâle'yi şiddetle cerhetmişler ve hadislerinin zayıflık yönünden Vâkıdî'ninkilere benzediğini söylemişlerdir. Ebû Hâtîm ayrıca rivayetlerinin zayıflığına rağmen metruk bir râvi olmadığını, Sem'ânî ise onun sika râvilerden dinlemeden, fakat tedlîs de yapmadan hadis rivayet ettiğini söyler.

İbn Zebâle'nin *Kitâbü'l-Medîne ve aḥbâruhâ* (*Aḥbârü'l-Medîne*) adlı eseri Medine hakkında yazıldığı bilinen en eski şehir tarihidir. 199 (814) yılında kaleme alınan ve günümüze ulaşmayan eserin Sehâvî'nin kaydından büyük bir cilt hacminde olduğu öğrenilmektedir (*el-İ'lân bi't-tevbiḥ*, s. 273). Semhûdî, Medine hak-

kında yazdığı *Vefâ'ü'l-vefâ'* adlı kitabında ondan çok miktarda iktibasta bulunmuş, Ferdinand Wüstenfeld de bunları bir araya toplayarak yayımlamıştır (*Geschichte der Stadt Medina im Auszuge aus dem arabischen des Samhudi*, Goettingue 1860). İbnü'n-Nedîm, onun *Kitâbü's-Şu'arâ'* ve *Kitâbü'l-Elkâb* adlı iki eserinin daha bulunduğunu söyler. Talebesi Zübeyr b. Bekkâr da *Ezvâcû'n-Ne-bî* adlı eserini ondan aldığı bilgilerle yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zübeyr b. Bekkâr, *el-Müntehab min Kitâbi Ezvâcî'n-nebî* (nşr. Sekîne eş-Şihâbî), Beyrut 1403/1983, neşreden giriş, s. 10-12; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerḥ ve'ta'dîl*, VII, 227-228; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 171-172; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Şüveymî), s. 483; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VI, 238; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 115-117; a.mlf., *Takrîbü't-Tehzîb*, II, 154; Sehâvî, *el-İ'lân bi't-tevbiḥ*, s. 273, 274; Keşfü'z-ẓunun, I, 29; Brockelmann, *GAL*, II, 143-144; *Hedîyyetü'l-'ârifin*, II, 9; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mu'ellifin*, IX, 191; Sezgin, *GAS*, I, 343-344; Mustafa Fayda, "İslâm Dünyasındaki İlk Şehir Tarihleri ve İbn Şebbe'nin Medine-i Münnevve Tarihî", *AÜİFD*, XXVIII (1986), s. 173.

OSMAN ÇETİN

İBN ZEKİYYÜDDİN

(ابن زكي الدين)

Ebû'l-Meâlî Muhyiddîn Muhammed
b. Ali b. Muhammed
b. Yahyâ el-Kureşî el-Dımaşkî
(ö. 598/1202)

Şâfiî fakihî ve başkadı.

550 (1155) yılında Dımaşk'ta doğdu. Yetiştirdiği kadılarla tanınan bir aileye mensup olup Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir'in de anne tarafından dedesi olan büyük dedesi Ebû'l-Fazl Yahyâ b. Ali ve dedesi Muhammed Dımaşk kadılığı, babası Ali başkadılık yapmıştır. Bazı kaynaklarda Hz. Osman'ın soyundan geldiği ifade edilmekle birlikte Ebû Şâme el-Makdisî bunun doğru olmadığını belirtir (*eż-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 31-32). İbn Zekiyyüddin, babası ve annesi Âmine bint Muhammed ile Ebû'l-Muzaffer Saîd b. Sehl en-Nisâbü'rî, Ebû'l-Mekârim Abdülvâhid b. Vâhid el-Ezdî, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebû'l-Hasan ed-Dârânî, Hibetullah b. Hasan b. Hibetullah b. Asâkir gibi âlimlerden hadis, Arap dili ve edebiyatı, Şerefeddin İbn Ebû Asrûn'dan Şâfiî fıkıhı tahsil etti. 573 (1177) yılında Dımaşk başkadısı Şerefeddin İbn Ebû Asrûn'un nâibliğine, 579'da (1183) Halep başkadılığına getirildi. 587'de (1191) hocasının oğlu olan Dımaşk

başkadısı Ebû Hâmid İbn Ebû Asrûn'un nâibi oldu, 20 Rebîülevvel 588 (5 Nisan 1192) tarihinde onun yerine başkadılığa getirildi ve bu görevinin yanında kendisine Halep kadılığı da verildi. Daha sonra çocukları Zekiyyüddin Tâhir ve Muhyiddin Yahyâ ile Yahyâ'nın oğulları İmâmüddin Abdülâzîz ve Bahâeddin Yûsuf da Dımaşk'ta kadılık yaptılar.

Kadılık görevinin yanı sıra Dımaşk'ta Azîziyye, Kellâse ve Tekaviyye medreselerinde tefsir, fıkıh ve hadis dersleri veren İbn Zekiyyüddin'den rivayette bulunanlar arasında Şehâbeddin el-Kûsî, İsmâil b. Hâmid b. Abdurrahman, Mecdüddin İbn Asâkir ve Ahmed b. Ebû'l-Hayr gibi âlimler vardır. Mantık ve cedel ilimlerine karşı olduğu için talebelerini bu ilimlerle uğraştırmaktan menederdi. Hatta bir defasında Tekaviyye Medresesi'ndeki bu ilimlere dair kitapları getirtip kalabalık huzurunda parçalattığı kaydedilir (*a.g.e.*, s. 33).

İbn Zekiyyüddin, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin 583 (1187) yılında Kudüs'ü fethinde hazır bulundu ve fetihden sonra sultanın isteği üzerine Mescid-i Aksâ'da ilk cuma hutbesini okudu. Haçlılar'ın 16 Muharrem 594'te (28 Kasım 1197) Tîbnîn'de konaklamaları üzerine I. el-Melikü'l-Âdil tarafından yardım için Mısır'a el-Melikü'l-Azîz'e gönderildi. el-Melikü'l-Azîz de bir orduyla yola çıktı ve 23 Rebîülevvel 594'te (2 Şubat 1198) oraya ulaştı. Bunun üzerine kaleyi sıkıştırmış olan Haçlılar geri çekilmek zorunda kaldılar (Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, IV, 441). Emeviyye Camii ve camiye ait vakıfların sorumluluğu da kendisine verilen ve bu görevini vefatından birkaç ay öncesine kadar sürdürdü İbn Zekiyyüddin, ömrünün sonlarında bir İsmâilî'nin öldürülmesi sebebiyle ölüm tehdidi altında zor günler geçirdi. 7 Şâban 598'de (2 Mayıs 1202) Dımaşk'ta vefat etti ve Kâsiyûn dağının eteğindeki türbeye defnedildi.

Kaynaklarda İbn Zekiyyüddin'in herhangi bir eserinden söz edilmemekte. Vezir Kâdî el-Fâzıl ile birbirlerine yazdıkları mektuplardan bazıları çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. Ondaki günümüze ulaşan en değerli belge, Kudüs'ün fethinden sonra 4 Şâban 583'te (9 Ekim 1187) kılınan ilk cuma namazında Mescid-i Aksâ'da okuduğu hutbedir. Bu hutbe, olayın şahidi İmâmüddin el-İsfahânî tarafından *el-Berku's-Şâmî*'de kaydedilmiş ve Ebû Şâme el-Makdisî (*a.g.e.*, III, 384-391), İbn Hallikân (*Vefeyât*, IV, 230-236),